

Путін forever

Бажання дочекатися, коли Путін піде, дуже велике. Але це не стане кінцем путінізму. Багато хто в Росії зацікавлений у збереженні системи.

Ще до початку російської агресії проти України в статтях і передачах німецьких ЗМІ про події в Росії спостерігалася значна «путіноцентричність». Утім, навіть після нападу в фокусі суспільної уваги перебуває майже виключно Володимир Путін. Сподівання на краще майбутнє в Європі пов'язується з його зникненням із політичної сцени. При цьому часто не береться до уваги той факт, що російське керівництво цементує свою владу не лише за допомогою тиску й репресій. У найбільшій на планеті державі встигла вкоренитися нова суспільно-політична модель, в існуванні якої зацікавлена значна кількість росіян. Це дає моделі можливість залишатися життєздатною навіть за відсутності її творця.

Багато хто з західних експертів розглядає путінську систему передовсім як засіб зміцнення особистої влади російського лідера. Вони звертають увагу на культ особистості Путіна, а також на послання Кремля російському народові, яке постійно транслюється всіма каналами: чинний голова держави є безальтернативним. Теперішній очільник Держдуми РФ Вячеслав Володін іще 2014 року просто та зрозуміло сформулював образ політичної Росії з точки зору можновладців: «Є Путін – є Росія. Нема Путіна – нема Росії». Мають рацію й ті спостерігачі, що сприймають Путіна як конфлікт-менеджера та третейського суддю, відповідального за врегулювання суперечок на верхівці владної піраміди. Оскільки останнє слово в дискусіях – за ним, керування країною гарантовано залишається стабільним. Отже, роль Путіна в авторитарній Росії не слід применшувати. Разом з тим путінізм означає аж ніяк не лише дії та заходи з метою підтримки однієї-єдиної особи.

Російський журналіст Андрей Колесніков вживає в своїй новій статті для забороненого в Росії *Московського центра Карнегі* термін «науковий путінізм». Можна провести аналогію з науковим комунізмом, концепцією, що її основи в СРСР кожен студент мав вивчити напам'ять. Безперечно, «науковий путінізм» є набагато

менш діалектичним, ніж його радянський попередник, і характеризується високою ідеологічною пластичністю. Проте ця паралель має право на існування. Як і головна концепція СРСР свого часу, путінізм сьогодні слугує фундаментом усієї російської держави. Він призначений не лише для зміцнення влади однієї людини або її вузького кола. Система Путіна діє як захисний механізм для порятунку «старих добрих часів». Вона символізує відродження традиціоналізму та відносин, притаманних минулому століттю, як у зовнішній, так і у внутрішній політиці, без жодних вагань щодо застосування сили або порушення правил поведінки. Путінізм залюбки вдається до неправових практик і грає на страхах людей, зокрема таких, як «поневолення Росії силами НАТО», падіння рівня життя, втрата привілеїв тощо. Цю консервацію поточної ситуації, нехай і з незначними косметичними змінами, багато росіян свідомо чи несвідомо вважають привабливою. Путінізм функціональний, і в цьому його перевага.

Російська влада ніколи не була об'єднаною. Війна вимагає певної дисципліни та робить битви за вплив і ресурси всередині керівної верхівки менш помітними. Попри це, «сильні світу цього» в Кремлі й на периферії аж ніяк не крокують струнко в тому самому напрямку. Вони продовжують боротися одне з одним: спецслужби проти військових, олігархи проти олігархів, губернатори проти місцевих начальників УФСБ. Попри різницю в інтересах, еліти демонструють неймовірну єдність у прагненні збереження путінізму, священної корови російської влади. В умовах ліберальної демократії теперішні політики, топ-менеджери держкорпорацій та бюрократи всіх рівнів не мали би жодних шансів зберегти свої крісла. Більшість їх не вміють перемагати на вільних виборах і доводити своє право обіймати посаду без використання корупційних інструментів. В умовах путінської «вертикалі» робити це розучились навіть представники старшого покоління. Молоді ж з юності звикли до простої схеми: шанси на власне кар'єрне зростання залежать від гарних зв'язків та належності до впливової групи. Такі поняття, як «голос народу» та контроль з боку громадянського суспільства, їм абсолютно незнайомі.

Жодні значні зміни системи не можуть бути здійснені без участі суспільства та силових структур, головним чином поліції. В 2020 році на 60 мешканців Росії припадав один чиновник. Це більше, ніж у Російській імперії чи в СРСР. Для порівняння: співвідношення чиновників до населення того ж року в Німеччині становило 1 до 165, в США – 1 до 157. У 2018 році Росія посідала 25-те місце в світі за кількістю поліціантів на 100 тис. людей, одразу після дрібних острівних держав. Загальна кількість чиновників у країні сягала 2,4

млн людей, а поліціантів, включно з силами спецпризначення – близько 800 тис. людей. Обидві ці групи є відносно непогано фінансово забезпеченими. Вони опиратимуться будь-якій «революції згори», оскільки їм доведеться заплатити високу ціну за глобальні зміни: скорочення загальної кількості, що для багатьох означатиме втрату роботи, пов'язаної з неабиякими привілеями. Політики, афілійована з державою економіка, чиновництво та провладні представники культури й ЗМІ – всі вони бажають зберегти путінізм. Це їхній квиток у надійне майбутнє, хоча воно дуже нагадує минуле.

*Путінізм уже став
самостійним
механізмом, який
настільки тісно зрісся з
російською державою, що
має гарні шанси вижити
й після Путіна*

Висока підтримка Путіна, за даними соціопитувань, означає в Росії підтримку не лише особисто лідера, але й його системи. Разом з тим зниження рівня підтримки Путіна як політика далеко не завжди означає заперечення путінізму. Карт-бланш, наданий росіянами путінській системі – це не ознака довіри. Навпаки, це радше символ взаємної недовіри та відчуження всередині суспільства. Російське суспільство розколоте. Вигнана з Росії опозиційна «Нова газета» назвала своє інтерв'ю з соціологом Григорієм Юдіним так: «Атомізоване суспільство. Соціальна роз'єднаність страшніша за атомну війну». Юдін робить жорсткий висновок: більшість росіян послуговуються виключно категоріями приватного життя. Вони агресивно захищають свій власний маленький світ, відмовляються будь-як втручатися в політику та не хочуть брати на себе відповідальність за політичні процеси. «Суспільне» для мешканців Росії не є важливим. Ці повноваження делегуються можновладцям, яким атомізація суспільства на користь. Росіяни не бачать сенсу в колективних діях.

*Путінська система
залишається
політичним
довгожителем також
через відсутність
ідеологічної*

Багато хто з росіян досі переживає травму, пов'язану з подіями новітньої історії країни. Розпад СРСР, подальші болючі реформи на шляху до ринкової економіки та масове зубожіння населення в 1990-х роках панують у суспільній свідомості, є вкоріненими в колективній пам'яті та передаються новим

*альтернативи, яку би
прийняла абсолютна
більшість людей у Росії*

поколінням як негативний приклад, що обріс безліччю міфів. Ера Єльцина 1991-1999 років була для російського суспільства єдиним досвідом (недосконалої) демократії. «Демократія по-російському» в розумінні мільйонів «простих людей» в Росії – це високий рівень злочинності, відсутність законів та дисципліни, падіння в соціальну прірву та війна в Ічкерії як предтеча можливого розпаду країни. Образ «1990-х» активно роздухувався кремлівською пропагандою як уособлення страшного минулого та застосовувався в якості беззаперечного аргументу проти інакодумців та «доказу» безальтернативності путінської моделі. Суспільна травма безсоромно використовувалася з політичною метою. За лічені роки після свого обрання президентом Путін уклав зі своїм народом (фактично від імені Росії) неписану угоду: суспільство добровільно відмовляється від свобод та дає можновладцям зелене світло на авторитарний поворот. Натомість суспільство отримує відносний достаток. Для широких шарів населення Росії цей пакт залишається чинним, з Путіним чи без нього, оскільки був укладений від імені держави.

Наразі ні еліта, ні «прості росіяни» не зацікавлені в повному демонтажі путінізму та глибинних політичних реформах. Та цього майже ніхто й не вимагає. Мало хто готовий ризикувати задля змін, які, найімовірніше, будуть дуже важкими. Безперечно, Путін є одним із стовпів суспільно-політичної моделі, що втвердилася в Росії. Разом з тим путінізм уже став самостійним механізмом, який настільки тісно зрісся з російською державою, що має гарні шанси вижити й після Путіна.

Путінська система залишається політичним довгожителем також через відсутність ідеологічної альтернативи, яку би прийняла абсолютна більшість людей у Росії. Російська опозиція, нечисленна, розколота й утиснена, не здатна скласти серйозної конкуренції майбутньому авторитарному наступникові Путіна. Після того як Путін піде з Кремля, певна корекція як внутрішньої, так і зовнішньої політики буде неминучою. Але сподівань на тотальний демонтаж путінізму вкрай мало.

Дмитро Стратієвський

Берлін

Дмитро Стратієвський (Dr. Dmitri Stratievski) закінчив факультети політології та історії, а також захистив дисертацію в Берліні (FU Berlin). Директор Берлінського Центру вивчення Східної Європи (Osteuropa-Zentrum Berlin e.V.). Автор ряду наукових та публіцистичних робіт, виставок та проєктів із вивчення історії та сьогодення пострадянських держав.

